

вторити багато разів, що і визначає рівень узагальнення використовуваного слова як багатозначного поняття.

Фактично подальша розробка теорії поля К.Леві дозволила отримати принципи словотворення через почуттєві суб'єктивні переживання емоційних станів у вигляді формування умовнорефлекторних знакових систем, де слово виступає знаком-символом. Наступний рівень знакових сигналів, як сигнал сигналу, визначає психофізіологічний механізм формування мови (другої сигнальної системи). Отриманий результат розробок, що проводяться, дозволяє принципово змінити підхід до побудови мовних навігаторів і принципів розпізнавання смислового змісту мови комп'ютерними системами.

Однак основною задачею цих досліджень є розробка методу суб'єктивного шкалювання як експрес діагностики при побудові паспорта особистості. Створюючи багаторівневі поля «об'єкт-середовищних» відносин і визначаючи в них характерне місцеперебування особистості, можна з високою мірою надійності прогнозувати можливі форми поведінки індивіда в екстремальних умовах.

Сьогодні підготовка психолога настійно вимагає більш глибокого вивчення майбутніми фахівцями основ фізіології вищої нервової діяльності, математики, комп'ютерної техніки, основ програмування. Розуміючи всю важливість необхідних нововведень і складність їх здійснення, кафедра прикладної психології систематично веде роботу з подальшого вдосконалення університетського процесу і, передусім, його змістовної сторони.

Надійшла до редакції 10.01.02

Ю.Ф. Прада

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВОНАВЦІВ – НАГАЛЬНА ВИМОГА ЧАСУ

Концепція розвитку юридичної освіти в Україні передбачає підготовку висококваліфікованих юридичних кадрів, здатних до активної, творчої участі в державно-правовому житті, які володіють політичною, правовою і, що надзвичайно важливо, надійною мовленнєвою культурою, бо мовлення людини – це її своєрідна візитна картка, яка дає змогу судити про освіченість, ерудицію, начитаність тощо.

Зрозуміло, що суддям, прокурорам, слідчим, адвокатам та, власне, всім, без винятку, працівникам правоохоронних і судових органів треба найперше добре знати те, що має першорядне значення для розв'язання різноманітних юридичних справ, тобто зміст конкретних законодавчих актів, порядок здійснення юридичних процедур і под. При цьому слід постійно пам'ятати, що вузькопрофесійна підготовка не лише збіднює інтелектуальний потенціал фахівця-юриста, але й не відповідає характеру його професійної діяльності як соціально-публічної. Тому не можна не погодитися з висновком Н.В. Артикуці, яка стверджує, що «напрям чи в якомусь іншому виді писемного (та її усного – доповнення Ю.П.) мовлення зовнішня форма висловлення має таке велике, а часом і доленосне

значення (у житті окремої людини і держави в цілому), як у юриспруденції» [1, с. 58].

Важливу роль у формуванні мовної культури майбутніх працівників правоохоронних та судових органів має відіграти юридична лінгвістика – прикладна наука, що виникла на стику лінгвістики та юриспруденції, предметом якої є вивчення ролі і функцій мови та мовлення в юридичному процесі як у діакроному плані, так і на сучасному етапі [2].

Удосконалення мовної підготовки майбутніх фахівців-юристів у вищих навчальних закладах, що перебувають у підпорядкуванні як Міністерства освіти та науки України, так і окремих відомств, потребує негайного введення в навчальні плани ґрунтовного курсу «Юридична лінгвістика», якому, на нашу думку, обов'язково має передувати пропедевтичний практичний курс української мови.

Головне завдання практичного курсу української мови – удосконалити навички правильного використання мовних засобів залежно від мети висловлювання і в суворій відповідності з нині чинними нормами української літературної мови, що, безумовно, дасть можливість підвищити рівень культури усного й писемного мовлення майбутніх працівників правоохоронних та судових органів.

Тут подається нам за дозвілля зробити невеликий екскурс у недалеке минуле. Ще в лютому 1990 р. Рада навчально-методичного об'єднання з української та російської мов і літератур та слов'янської філології при Міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, «відповідно до прийнятих рішень щодо функціонування української мови в республіці та Закону про мови» [3, с. 3], переглянула програми й навчальні плани вищих навчальних закладів. Для студентів всіх вищих навчальних закладів тодішньої УРСР вводився курс сучасної української літературної мови, мета якого була сформульована так: «В контексті нового уявлення про зміст гуманітарної освіти підвищити загальноосвітній рівень студентів, поліпшити їхню орфографічну й пунктуаційну грамотність, ознайомити з особливостями наукового стилю мовлення» [3].

На основі цих директив Республіканський навчально-методичний центр Міністерства внутрішніх справ України розробив програми курсів «Удосконалення мовної підготовки» (для тих, хто вивчав українську мову в школі) [4] та «Українська мова» (для тих, хто не вивчав української мови в школі) [5]. Подібним чином поступила більшість відомств, які мали у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади.

Безумовно, таке рішення Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти, інших міністерств було потрібне і своєчасне, але більшою мірою розраховане на найближчі 6-8 років, бо вивчення української мови в школі ставало обов'язковим. Таким чином, в перспективі сама собою зникала потреба поділу на групи за складністю при вивченні української мови, але залишалася актуальною проблема удосконалення навичок усного та писемного мовлення студентів вищих навчальних закладів України.

Однак тодішнє освітянське міністерство, глибоко і всебічно не вивчивши мовної ситуації в державі, проявило поспішність при прийнятті нових рішень з цього архіважливого питання. Так, у лютому 1995 р. кафедра

українознавства Інституту системних досліджень Міністерства освіти України схвалила програму курсу «Ділова українська мова» [6], яким замінена вкрай необхідний практичний курс української мови. Цим міністерським циркуляром передбачалося і скорочення в два з лишком рази (до 54 годин) кількості годин на вивчення нової дисципліни.

Слід наголосити й на тому, що запропоновані в нововведеній програмі два варіанти сітки годин «Ділової української мови» не витримують ніякої критики, адже і в першому, і в другому випадках значна кількість годин відводиться для лекційного курсу, хоч не треба бути великим фахівцем у галузі мовознавчої науки, щоб зрозуміти просту істину – такий курс має бути практичним на всі сто відсотків, адже головною його метою – удосконалення навичок усного та писемного мовлення студентів і слухачів вищих навчальних закладів. Та й сама назва курсу «Ділова українська мова» видається нам некоректною. І автори не вбачають різниці в змісті понять мова і мовлення та значенні термінів, що їх позначають. Потрібно нагадати, що ділової мови як такої взагалі не буває, мова може бути українською, німецькою, китайською, ватомість мовлення – діловим, науковим, публіцистичним.

Об'єктивно оцінюючи ситуацію в Україні, треба констатувати, що не можна знімати з порядку денного проблему володіння державною мовою й сьогодні, коли минуло десять років з дня проголошення незалежності нашої держави, адже ці для кого не секрет, що в Україні зроблено ще далеко не все, щоб українська мова стала справді державною. Багато ще треба зробити для того, щоб вона в найближчому майбутньому зайняла належне місце в усіх сферах українського суспільства, щоб молода українська інтелігенція, яка сьогодні формується на студентській лаві, вільно володіла мовою держави, в якій живе, навчається і працюватиме. Я. Януш справедливо зазначає, що ця проблема «у наш час є винятково актуальною. Вона набуває державної ваги, оскільки безпосередньо стосується підготовки майбутнього інтелектуального потенціалу молоді Української держави – її національної інтелігенції» [8, с. 9].

Таким чином, практичний курс української мови має стати, на нашу думку, підготовчим етапом, прологом до вивчення курсу юридичної лінгвістики в вищих навчальних закладах юридичного профілю і на юридичних факультетах інших навчальних закладів.

Тепер детальніше про предмет і завдання курсу юридичної лінгвістики як навчальної дисципліни. Окремі пропозиції щодо змісту цього курсу, правда, не користуючись терміном «юридична лінгвістика», вносить Н.В. Артикуца. Вона пропонує розробити спеціальні лінгвістичні курси для студентів-правників «Основи правничої мови», «Українська юридична термінологія», «Мова права», «Мова закону і проблеми законодавчої стилістики», «Основи правотворчості і законодавчої техніки», «Культура професійного мовлення юриста і викладача права», «Укладання і редагування правничих текстів», «Судове ораторське мистецтво», введення яких у програму вищої школи, на її думку, сприяло б підвищенню рівня усного і писемного мовлення майбутніх юристів [8, с. 59].

Чимало уваги мовній підготовці майбутніх правоохоронців приділяється в Національній академії внутрішніх справ України. Мовна підготовка здійснюється протягом трьох семестрів. На початковому етапі викладається курс «Ділової української мови», потім – курс «Риторики», а на заключному етапі – курс «Юридичного документування» [9, с. 283].

Міністерством юстиції України, Центром правової реформи і законопроектних робіт створені програми курсів для школи нормопроєктувальників – «Техніка юридичного нормотворення» (П. Рабінович), «Особливості мови законодавчого підстилю документів» (П. Присяжнюк, А. Максименко).

Разом з тим, – зауважує О.Ф. Юрчук, – звернення до світового досвіду свідчить, що наша система юридичної освіти ще не на належному рівні приділяє увагу мовним аспектам професійної діяльності. Студенти юридичного факультету Амстердамського університету, поліцейських навчальних закладів Нідерландів складають іспити з голландської, англійської, французької і німецької мов, а також з дисциплін мовної спеціалізації «Модельні соціальна взаємодія», «Проблеми істини в мові», «Аналіз мови протоколів» та ін. Відомчі інструкції цієї країни передбачають, що поліцейський, будь-який юрист повинен спілкуватися з особою, укладати всі необхідні документи її рідною мовою» [9, с. 283-284]. Подібна практика склалася і в США, Великобританії, Швеції, Словачці, Польщі. Та й наші російські колеги дещо випереджають нас у плані мовної підготовки правознавця [10].

Заради справедливості слід констатувати, що на сьогодні в Україні накопичено достатню кількість наукових праць, написаних на стику лінгвістики та юриспруденції [11], у т. ч. й дисертаційні роботи [12]. Про актуальність цієї проблематики переконливо засвідчують і рубрики на сторінках юридичних видань, під якими останніми роками публікуються праці з юридичної лінгвістики: «Мові права – належну увагу», «Гостре питання», «Правові питання мови в історичному аспекті», «Сторінки історії», «Питання нормотворчості», «Проблеми криміналістики» (журнал «Право України»), «Українська правнича мова» («Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України»), «Запрошуємо до обговорення» («Вісник Львівського інституту внутрішніх справ») та ін.

Отже, можна з упевненістю стверджувати: так, юридична лінгвістика існує нині як окрема наука і навчальна дисципліна, хоч і перебуває на початковому етапі свого розвитку. Завдання її виходять далеко за межі удосконалення юридичної термінології, незважаючи на те, що ця проблема є надзвичайно актуальною сьогодні, коли в Україні інтенсивно протікають процеси державотворення.

Які ж основні завдання юридичної лінгвістики як навчальної дисципліни? Серед найважливіших, думаємо, слід назвати такі: 1) опанування методикою складання та редагування правничих текстів; 2) вивчення методики проведення лінгвістичної експертизи законопроектів; 3) вивчення основ законодавчої техніки; 4) опанування методикою проведення авторизаційних експертиз і фоноскопичних досліджень; 5) робота над підвищенням культури усного та писемного мовлення майбутніх працівників

правничих інститутів; б) вивчення особливостей ораторського мистецтва суддів, прокурорів, адвокатів та інших працівників правоохоронних та судових органів та ін.

Цей перелік, зважаючи, не можна вважати повним. Подальший розвиток юридичної лінгвістики як науки достеменно розширюватиме коло завдань юридичної лінгвістики як навчальної дисципліни.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що в сучасних умовах юридична лінгвістика набуває особливого суспільного значення, беручи разом з юридичними науками участь у розв'язанні корінних питань теорії і практики державно-правового розвитку. Мовну підготовку сьогодні слід розглядати як обов'язковий елемент професійної підготовки майбутнього правознавця, а тому не виникає найменшого сумніву щодо введення фундаментального курсу «Юридична лінгвістика» в навчальні програми вищих навчальних закладів, які готують фахівців-юристів.

Список літератури: 1. Артикула Н. Наві піляходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. 1997. № 12. 2. Дет. про юридичну лінгвістику як окрему науку див. наші публікації: Юрична лінгвістика як окрема галузь знань // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 2001. № 3; Місце юридичної лінгвістики в системі наук // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2001. Вип. 15; Зв'язок юридичної лінгвістики з іншими правознавчими науками // Матеріали III звітної науково-практичної конференції професорсько-викладацького та курсантського складу Кримського факультету Національного університету внутрішніх справ: У 2 ч. Сімферополь, 2001. Ч. 2; Юрична лінгвістика – нова наукова спеціальність // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2001. № 2 та ін. 3. Програма й методичні рекомендації з української мови для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України. К., 1990. 4. Програма курсу «Удосконалення мовної підготовки». К., 1993. 5. Програма курсу «Українська мова». К., 1993. 6. Ділова українська мова: Програма курсу для студентів гуманітарних факультетів вузів України. К., 1996. 7. Януш Я. Українська мова в економічному вузі // Днісолоно. 1999. № 2. 8. Артикула Н. Нові піляходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. 1997. № 12. 9. Юрчук О.Ф. Мовна компетенція правника: необхідність і межі // Система і структура східнослов'янських мов: Міжфаф. зб. наук. праць. К., 1999. 10. Івакіна Н.Н. Професіоналізм речі юриста: Учеб. пособие. М., 1997. 11. Демченко Т., Філіпчук І. Українська мова – правові проблеми // Право України. 1996. № 7; Копилченко О. Мовні проблеми в українській політичній думці та законодавстві 1917 - 1920 рр. // Право України. 1998. № 9; Паньков А.І., Крашченко С.П. До питання мови юридичного закону та її впливу на правову культуру суспільства // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса, 1998; Леоненко М. Правові питання визначення принципу національної мови в кримінальному судочинстві // Право України. 1999. № 4; Трестюк З. Школа мови у поцітійному апараті Особливої частини Кримінального кодексу України // Право України. 1999. № 12; Юрчук О.Ф. Експертний лінгвістичний аудит як елемент нормотворчої діяльності (на матеріалі нормативно-правових актів України та Автономної Республіки Крим) // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 7. Ч. 1; Радельська В.Я. Нормування мови науки криміналістики // Вісник Закарпатського юридичного інституту. 2000. № 3; Харитонов С., Пидопригора О. Деякі міркування з приводу нормотворчості // Право України. 2000. № 8; Далерко Я. Культура і стиль обвинувальної промови прокурора // Право України. 2000. № 11; Литвин Т. Судово-лінгвістична експертиза усього повід-

омісень // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 2001. № 1 та ін. 12. Стецюк Б.Р. Юридика лексика кримінально-процесуального права Гетьманівщини: Автореф. дис. ... канд. фіз.-мат. наук. Запоріжжя, 1999; Кравченко С.П. Мова як фактор правоутворення та заколотворення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2000.

Надійшла до редакції 29.12.01

А.О. Савченко, О.І. Камєєв, П.І. Філіпенко

СУЧАСНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Побудова незалежної української держави здійснюється в складних соціально-економічних та політичних умовах, внаслідок чого підвищується рівень криміногенної ситуації, що негативно впливає на стан законності та правопорядку в країні. У зв'язку з цим, слід використовувати всі заходи щодо підвищення можливостей правоохоронних органів ефективно протистояти правопорушенням. Головним завданням держави є зниження криміногенної ситуації, що є необхідною умовою для забезпечення подальшого успішного розвитку державності та суспільства в цілому.

Позитивне вирішення таких загальнодержавних завдань залежить від рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів. Як показує досвід, при ліквідації конфліктних ситуацій, затриманні правопорушника завжди є реальна загроза життю правоохоронців. Для того, щоб успішно вийти з ситуації, яка склалася, співробітник правоохоронних органів повинен мати високий рівень спеціальної фізичної підготовки та достатню психологічну стійкість. У зв'язку з цим, у наказі МВС України №759 від 21.10.2000 р. питанням спеціальної фізичної підготовки особового складу приділяється багато уваги, зазначається, що поряд з розвитком фізичних якостей, вихованням сміливості, рішучості, ініціативності, впевненості в своїх силах, передбачається необхідність досконалого володіння навичками заходів фізичного впливу, подолання перешкод та виконання спеціальних вправ.

Система фізичної підготовки курсантів навчальних закладів МВС є педагогічним процесом, спрямованим на збереження та зміцнення здоров'я, підвищення творчої та трудової активності, розвитку фізичних якостей та навичок, необхідних для виконання оперативно-службових завдань.

Враховуючи особливості професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, особлива увага приділяється заходам фізичного впливу. Програма відпрацювання заходів фізичного впливу передбачає оволодіння підготовчими та спеціальними вправами, засвоєння ударів та способів захисту від них, кидків та прийомів боротьби лежачи, прийомів захисту від загрози холодною та вогнепальною зброєю, звільнення від захватів, затримання та конвоювання, способів і засобів транспортування затриманого.

Відомо, що основна функція спеціальної фізичної підготовки полягає не в розвитку фізичних якостей, а в інтенсифікації фізичної роботи у специфічному режимі переміщення з метою активізації процесу адаптації ор-